

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP)

Jaarverslag Maatschappelijk
Verantwoord beleggen 2020

Inhoudsopgave

1. Introductie	3
2. Ontwikkelingen 2020 en vooruitblik	4
3. Doelstellingen MVB	6
4. Klimaatactie en duurzame energie	7
5. Goede gezondheid en welzijn	15
6. Het vermijden van negatieve impact	17
7. Goed ondernemingsbestuur	22
Bijlage I: Meer informatie	28
Bijlage II: Uitsluitingen per eind 2020	29

1. Introductie

Stipp heeft ten doel binnen de werkingssfeer te voorzien in een oudedagsvoorziening voor de werknemers in de uitzendbranche. Voor een pensioenfonds is het beleggingsbeleid, naast de andere financiële sturingsmiddelen van cruciaal belang. De visie van Stipp is dat maatschappelijk verantwoord beleggen bijdraagt aan haar langetermijndoelstelling en onderdeel is van haar fiduciaire taak.

Het belang van maatschappelijk verantwoord beleggen is tevens vastgelegd in de investment beliefs: 'Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) vormt een integraal element van het beleggingsbeleid en het beleggingsproces.'

Het Maatschappelijk Verantwoord Beleggen en Betrokkenheidsbeleid (in het kort MVB-beleid) beschrijft hoe Stipp invulling geeft aan duurzaam beleggen. Het MVB-beleidsdocument is te vinden op de website¹ van StiPP.

Dit MVB-jaarverslag geeft inzicht in de maatschappelijke bijdrage die het pensioenfonds levert en waar StiPP nog stappen aan het zetten is.

Wat is Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB)?

Pensioenfondsen die maatschappelijk verantwoord beleggen kijken niet alleen naar de financiële aspecten van de beleggingen. Ze kijken ook of de bedrijven waarin ze beleggen **goed omgaan met mens en milieu**.

---

¹ Zie voor meer informatie: [mvp-beleid.pdf \(stippensioen.nl\)](#)

2. Ontwikkelingen 2020 en vooruitblik

In dit hoofdstuk staan we kort stil bij wat het pensioenfonds in 2020 gedaan heeft op het gebied van MVB en waar de aandacht naar uitgaat in 2021.

Wat waren de ontwikkelingen gedurende 2020?

In 2019 en begin 2020 heeft StiPP het MVB beleid uitvoerig besproken op basis waarvan een nieuwe versie van dit beleid formeel is vastgesteld, het MVB beleid 2.0. Dit beleid is het vervolg en een aanvulling op het MVB beleid zoals oorspronkelijk is opgezet in 2018.

Kort samengevat wordt het MVB beleid zoals vastgelegd in 2018 gestuurd door de Global compact criteria van de Verenigde Naties, waarop zowel het uitsluitingsbeleid, de dialoog (engagement) als het stembeleid is gebaseerd. Dit beleid blijft ook in 2020 de grondslag voor het MVB beleid van StiPP, inclusief de uitsluitingscriteria ten aanzien van controversiële wapens, tabak, productie van steenkool en betrokkenheid bij kinderarbeid.

Aanvullend, beoogt StiPP een hoger ambitieniveau na te streven, mede op basis van het risicobereidheidsonderzoek van 2019 onder StiPP deelnemers. Daarbij krijgen de volgende doelstellingen extra aandacht:

1. De introductie van Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties, c.q. duurzame energie en klimaat (SDG 7 & SDG 13) en gezondheid en welzijn (SDG 3).
2. Een zwaarder gewicht van ESG ratings in de benchmarkkeuze en portefeuilleconstructie, volgens 'best in class' principes.
3. Een streefwaarde van 20% green bonds in de portefeuilles staatsobligaties.
4. De mogelijkheid van impact beleggingen in niet beursgenoteerde beleggingen. In het MVB beleid 2.0 wordt de categorie infrastructuur genoemd, meer recent heeft StiPP is gestart met een onderzoek naar de aantrekkelijkheid van de categorie direct lending.

In de portefeuille heeft StiPP gedurende de eerste helft van 2020 een fondsbelegging in aandelen opkomende markten vervangen. Het MVB beleid in het nieuwe aandelen opkomende markten fonds sluit beter aan bij het nieuwe MVB beleid van StiPP. Verder zijn gedurende 2020 de eerste stappen gezet om verschillende van bovenstaande doelstellingen uit te voeren. Deze zullen meer concreet worden gemaakt in 2021 en staan ook als zodanig benoemd in dit verslag.

De IORP II-wetgeving vereist onder andere dat het fonds klimaatrisico's meeweegt in het beleggingsbeleid. Om hieraan tegemoet te komen worden diverse klimaatscenario's bekeken tijdens de jaarlijkse beleggingsplancyclus. Er is bijvoorbeeld gekeken wat de impact is op de waarde van beleggingen als overheden ingrijpen met klimaatmaatregelen of als energie duurzaam opgewekt wordt. Ook zal klimaatrisico worden meegenomen in de ALM-studie in 2021.

Daarnaast is het fonds begonnen met het uitwerken van de vereisten van de Europese verordening die voorschrijft hoe de financiële sector informatie over duurzaamheid moet

verantwoorden en vastleggen ('SFDR'). Een uitgebreidere toelichting op relevante wet- en regelgeving is te vinden in het MVB-beleidsdocument.

Wat gaat StiPP in 2021 doen?

StiPP zal in 2021 nader onderzoek doen naar de verschillende benchmarks die aansluiten bij de klimaatdoelstellingen uit het akkoord van Parijs, zoals de Paris Aligned Benchmark en de Climate Transition Benchmark. Op basis van een keuze voor een van deze benchmarks, in combinatie met het herziene MVB beleid, zal StiPP kijken naar diverse implementatiemogelijkheden binnen de portefeuille die aansluiten bij het verhoogde ambitieniveau. De focus zal hierbij allereerst liggen op de categorieën 'aandelen' en 'bedrijfsobligaties'. Daarnaast zal worden onderzocht in hoeverre opname van een beleggingsfonds met een meer uitgesproken MVB profiel in de portefeuilles voor beursgenoteerde aandelen wenselijk is. De mogelijkheden en wenselijkheid van een uitbreiding van de allocatie naar green bonds staat ook voor 2021 op de agenda.

In 2021 speelt de implementatie van de Europese SFDR-verordening een grote rol. Het pensioenfonds heeft de pensioenregeling en beleggingsportefeuille geassocieerd als een financieel product dat duurzaamheidsaspecten promoot. Deze classificatie brengt specifieke vereisten over de informatieverschaffing aan de deelnemers met zich mee.

3. Doelstellingen MVB

StiPP belegt het vermogen op een maatschappelijk verantwoorde wijze, in de overtuiging dat dit bijdraagt aan de lange termijn doelstelling en onderdeel is van haar fiduciaire taak. De beleidskeuzes van het pensioenfonds zijn gebaseerd op de input van de betrokkenen bij het fonds ('stakeholders'), te weten het bestuur, de deelnemers en het verantwoordingsorgaan.

Wat is de maatschappelijke ambitie van het pensioenfonds?

In het beleid van StiPP krijgen de volgende doelstellingen extra aandacht:

1. De introductie van Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties, c.q. duurzame energie en klimaat (SDG 7 & SDG 13) en gezondheid en welzijn (SDG 3) in de beleggingen.
2. Het reduceren van de CO2 emissie van de portefeuille in lijn met het Parijsakkoord.
3. Een zwaarder gewicht van ESG ratings in de benchmarkkeuze en portefeuilleconstructie, volgens 'best in class' principes.
4. Een streefwaarde van 20% green bonds in de portefeuilles staatsobligaties.
5. Het vermijden danwel uitsluiten van ondernemingen die maatschappelijke schade toebrengen.
6. De mogelijkheid van impact beleggingen die bijdragen aan de geselecteerde Sustainable Development Goals in niet beursgenoteerde beleggingen. In het vastgelegde beleid is de mogelijkheid van de categorie infrastructuur benoemd, meer recent is gestart met een onderzoek naar de categorie direct lending.

Het fonds moet binnen de brede context van MVB keuzes maken welke onderwerpen prioriteit krijgen. Er is besloten de thema's Klimaat en Gezondheid specifieke aandacht te geven in de breedte van de beleggingen. De geselecteerde SDG's sluiten goed aan bij deze thema's.

4. Klimaatactie en duurzame energie

StiPP wil de transitie naar een klimaatneutrale economie bevorderen. Daarom zal het pensioenfonds zich als betrokken aandeelhouder opstellen en binnen de verschillende beleggingscategorieën een duurzaam beleggingsbeleid stimuleren en het inzicht in duurzaam beleggingsbeleid verbeteren. In dit hoofdstuk wordt nadere toelichting gegeven op het beleid hieromtrent in het algemeen en specifiek voor de categorieën aandelen ontwikkelde - en opkomende landen, (staats)obligaties, vastgoed- en hypotheekbeleggingen.

Wat is het doel van het Klimaatakkoord?

Klimaatverandering vormt voor onze maatschappij wereldwijd een ongekende uitdaging. De wetenschappelijke consensus is dat de groeiende hoeveelheid broeikasgassen in de atmosfeer van de aarde aan menselijk handelen toegeschreven kan worden en dat dit broeikaseffect leidt tot klimaatverandering. Het Klimaatakkoord is gesloten om maatregelen te treffen om de opwarming van de aarde tot 2°C te beperken, en liefst 1,5°C.

Het pensioenfonds wil als betrokken aandeelhouder een positieve bijdrage leveren

Voeren van de dialoog door het pensioenfonds zelf

StiPP voert (via de fiduciair vermogensbeheerder) gesprekken met bedrijven om een klimaatneutrale economie te bevorderen.

Een voorbeeld is de dialoog met Equinor. De gesprekken met Equinor, een grote speler in de olie en gassector, hebben geleid tot aantoonbare resultaten. Equinor heeft als doel zelf klimaatneutraal te zijn in 2030, in 2050 de CO₂-uitstoot van hun leveranciers en afnemers met 50% te reduceren en, mede via de ontwikkeling van een groot windmolenpark in de zee, de hernieuwbare energieproductie in 2026 te vertienvoudigen. Bij Equinor is de beloning van werknemers aan het realiseren van deze doelen gekoppeld.

Wat verstaan we onder het voeren van de dialoog?

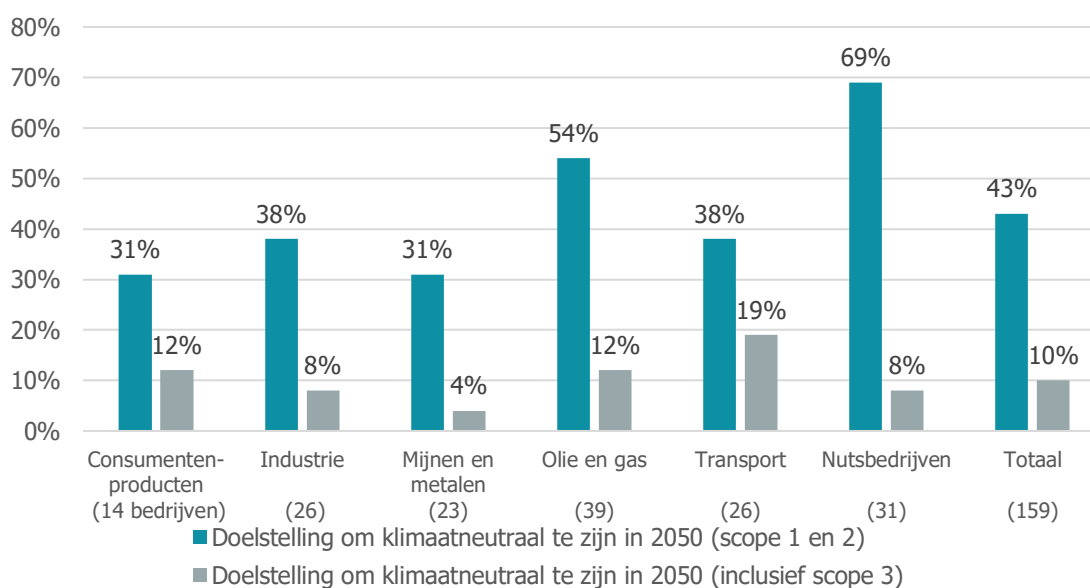
Het pensioenfonds voert gesprekken met bedrijven om te laten weten **wat het fonds belangrijk vindt en probeert het fonds een positieve verandering te realiseren**. De gesprekken worden gevoerd namens het pensioenfonds zelf of namens een groep beleggers waar het pensioenfonds zich bij aangesloten heeft. Voorbeeld van dergelijke collectieve engagementinitiatieven is de Climate Action 100+. Dit initiatief sluit aan bij de thema's van het pensioenfonds.

Deze doelen heeft StiPP ondersteund bij de stemming op de aandeelhoudersvergadering. Dit wordt kort toegelicht in hoofdstuk 7. Het vervolg van de dialoog is om de doelstelling van Equinor ten aanzien van haar leveranciers en afnemers aan te scherpen van 50% CO₂-reductie in 2050 naar volledige klimaatneutraliteit.

Voeren van de dialoog samen met anderen

Het pensioenfonds is via de fiduciaire vermogensbeheerder samen met andere financiële instellingen aangesloten bij de Climate Action 100+². In dit kader werden gezamenlijk, maar mede namens StiPP in 2020 gesprekken gevoerd met ondernemingen zoals Unilever, BP, Ford, PetroChina, en Eneos Holdings. De ondernemingen werden aangemoedigd om hun doelstellingen voor het verminderen van de CO₂-uitstoot op lange, middellange en korte termijn aan te scherpen.

Dit leidde bij Unilever tot de aankondiging dat het ernaar streeft al haar producten in 2039 klimaatneutraal te laten zijn en dat het daarnaast een fonds van € 1 miljard opzet om bijvoorbeeld bossen aan te planten en CO₂ op te slaan. BP, Ford en PetroChina willen klimaatneutraal zijn in 2050, Eneos Holdings wil dit in 2040, naast hun doel om ook beloningen te koppelen aan sociale en milieudoelstellingen.

Bron: Climate Action 100+.

We zien voortgang in vergelijking met vorig jaar maar zijn er nog wel veel stappen te zetten. Bijna de helft van de 159 bedrijven (in 2019 was dit slechts 18%) waar mee gesproken wordt, gezamenlijk verantwoordelijk voor ongeveer 80% van de wereldwijde CO₂-uitstoot, willen klimaatneutraal zijn in 2050.

² <https://www.climateaction100.org/>

Wat is de Climate Action 100+?

Een belangrijk initiatief sinds december 2017 binnen Europa is de Climate Action 100+. In dit initiatief gaat een grote groep vermogensbeheerders en eigenaren, waaronder pensioenfondsen, de dialoog aan met ongeveer 160 bedrijven in CO₂-intensieve sectoren om **de opwarming van de aarde te beheersen** en de **transitie te maken richting een klimaatneutrale economie**. Hierbij is het naast het daadwerkelijk ondernemen van actie belangrijk het bestuurlijk raamwerk en de wijze van rapportering bij bedrijven te verbeteren.

De meeste bedrijven houden echter zoals te zien is in de figuur nog niet rekening met de CO₂-uitstoot veroorzaakt door hun leveranciers of afnemers (de zogenaamde scope 3 uitstoot), wat wel belangrijk is om uiteindelijk naar een klimaatneutrale economie te bewegen.

Binnen de beursgenoteerde beleggingen bedrijven selecteren die een positieve bijdrage leveren

Het pensioenfonds heeft de ambitie meer in (beursgenoteerde) bedrijven te beleggen die een bijdrage leveren aan de gekozen SDG's 3, 7 en 13. In 2020 heeft het fonds gewerkt aan het inzichtelijk maken van de impact die het maakt op iedere SDG. Van de gekozen SDG's zijn SDG 7 Betaalbare en duurzame Energie en SDG 13 Klimaatactie gerelateerd aan het klimaat. In onderhavige analyse wordt gebruik gemaakt van de SDG impact score – en ESG rating systematiek van Institutional Share holder Services (ISS³). Deze methodiek is breed en evenwichtig samengesteld en relateert de relevante criteria betrekking hebbend op door StiPP geselecteerde SDG's aan specifieke bedrijfsactiviteiten en omzet. In onderstaande tabel is de maximale positieve en negatieve bijdrage weergegeven van de beleggingen in de categorieën aandelen ontwikkelde en opkomende landen, bedrijfsobligaties en beursgenoteerd vastgoed aan deze SDG's.

SDG Impact Rating Median and Range by Goal	-10	-7.5	-5.0	-2.5	0	2.5	5.0	7.5	10	Median Score
Affordable & Clean Energy										-1.1
Climate Action										-1.3

Bron: ISS. Toelichting: ondernemingen krijgen een score van -10 tot +10 afhankelijk van de energiebronnen van producten en diensten en toegepaste technologieën. Hoe duurzamer de onderneming, hoe hoger de score⁴.

³ <https://www.issgovernance.com/>

⁴ De score op een specifieke SDG voor een onderneming wordt afgeleid van de ESG score zoals door ISS bepaald. De ESG-score wordt bepaald aan de hand van verschillende, vaak sectorspecifieke criteria. Deze ESG criteria worden gekoppeld aan de relevante SDG op basis van oa de criteria zoals vastgesteld door de VN voor de verschillende SDG's.

Uit deze analyse blijkt dat de bijdrage van de ondernemingen in de beleggingsportefeuille van StiPP ten aanzien van deze SDG's zeer uiteenloopt, van zeer negatief tot zeer positief waarbij de mediaan (de middelste waarneming) een negatieve bijdrage levert. Deze uitkomst is uiteraard niet gewenst gegeven het MVB beleid 2.0, maar wel verklaarbaar door het feit dat de implementatie van dit beleid nog niet in de portefeuille is gereflecteerd. Dit wordt verwacht in de komende jaren en deze uitkomst moet derhalve als een eerste 'nulmeting' worden beschouwd.

Deze waarneming onderschrijft daarom, in lijn met de ambitie en rekening houdend met andere risico's, het belang om stappen te gaan zetten binnen de beleggingsportefeuille. In vervolg op dit inzicht is specifiek voor aandelenbeleggingen in kaart gebracht wat de implementatiemogelijkheden zijn voor oplossingen met meer expliciete aandacht op positieve en negatieve bijdragen aan de SDG's. Ook is aandacht geweest voor verschillende mogelijkheden om CO₂-reductie van de beleggingen te beperken. Beide punten worden verder vormgegeven in 2021. In concrete betreft beleggingen in een nieuw aandelenfonds waarin het hogere MVB ambitieniveau daadwerkelijk leidt tot beter uitkomsten ten aanzien van de ESG – en SDG criteria.

Onderstaande tabel geeft aanvullend inzicht in de portefeuillebijdrage aan de SDG's 7 en 13.. De tabel toont verschillende doelstellingen die elk samenhangen met één of meer SDG's gerelateerd aan klimaat en milieu. Weergegeven is hoeveel dollar inkomsten per miljoen dollar belegd vermogen bijdragen aan diverse duurzaamheidsdoelstellingen gerelateerd aan het klimaat.

Bijv. SDG 7 heeft als een criterium het percentage 'renewable' energie als % van de totale energieconsumptie. Dit criterium kan prima voor ondernemingen vastgesteld worden.

Sustainability Objectives	Portfolio - Attributable Revenues			
	Significant Contribution	Limited Contribution	Limited Obstruction	Significant Obstruction
Achieving Sustainable Agriculture & Forestry	44	1,516	319	0
Conserving Water	1,509	24	2,620	0
Contributing to Sustainable Energy Use	3,601	22,427	62,234	59,676
Promoting Sustainable Buildings	783	73	0	0
Optimizing Material Use	56	328	0	0
Mitigating Climate Change	3,602	26,869	63,536	56,151
Preserving Marine Ecosystems	0	2	3,197	0
Preserving Terrestrial Ecosystems	0	216	5,804	3,652

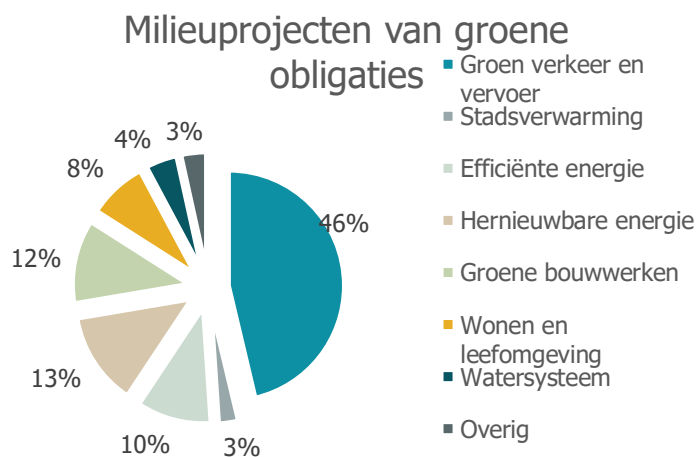
Bron ISS. Toelichting: inkomsten per miljoen belegd vermogen (USD) naar de verschillende categorieën bijdragen aan klimaat- en milieudoelstellingen

Ook uit deze tabel is af te leiden dat de portefeuille vooralsnog geen zichtbare allocatie heeft naar ondernemingen die positief bijdragen aan genoemde klimaat- en milieudoelstellingen. StIPP gebruikt dit inzicht om het beleid verder te ontwikkelen.

Een bijdrage leveren door te beleggen in groene obligaties van ontwikkelde landen

Het pensioenfonds belegt ook in zogenoemde 'groene' obligaties. Deze obligaties worden gebruikt voor de financiering van diverse specifieke milieuprojecten. Een overzicht van deze projecten is weergegeven in de taartgrafiek. Een aantal obligaties dient bijvoorbeeld ter financiering van de verduurzaming van vastgoed of groene energiewinning via windmolens of zonnepanelen.

Het fonds streeft naar een allocatie van ongeveer 20% binnen alle staatsobligaties.

Per eind 2020 was circa 15% van de staatsobligatieportefeuilles belegd in groene obligaties.

Het pensioenfonds bekijkt ieder jaar of het wenselijk is de allocatie naar groene obligaties te verhogen. Dit zou wenselijk kunnen zijn maar is niet altijd mogelijk omdat de beschikbaarheid, ondanks dat deze toeneemt, nog relatief beperkt is.

Een positieve bijdrage aan het klimaat leveren door de vastgoedbeleggingen te verduurzamen

De categorie niet-beursgenoteerd vastgoed is een van de private categorieën waar informatie over duurzaamheidsaspecten beter beschikbaar is geworden. De Nederlandse vastgoedfondsen waar het pensioenfonds in belegt zijn duurzame aspecten zoals CO₂-uitstoot, waterverbruik en afvalproductie gaan meten. Via de organisatie GRESB⁵ heeft het pensioenfonds inzicht in deze informatie en is een vergelijking mogelijk. Het pensioenfonds heeft daarnaast inzicht in de energielabels van de Nederlandse woningen die het

Wat zijn groene obligaties?

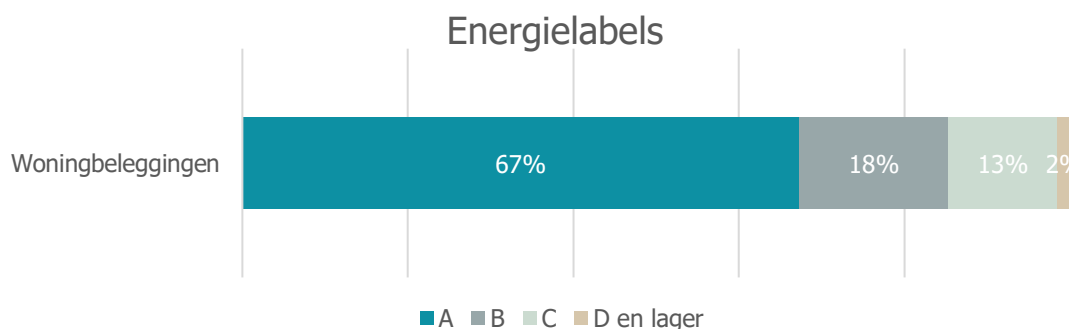
Binnen de beleggingsportefeuille belegt het pensioenfonds in staatsobligaties van veilige landen zoals Nederland, Duitsland en Frankrijk om toekomstige pensioenbetalingen met een bepaalde mate van zekerheid te kunnen betalen. Het kapitaal dat deze veilige landen aantrekken door obligaties uit te geven kunnen zij in principe voor alle doeleinden gebruiken. In het geval van een groene obligatie is de **obligatie uitgegeven om kapitaal aan te trekken specifiek voor milieuprojecten**, gericht op de reducering van de CO₂-uitstoot.

fonds verhuurt.

Beleggingsfonds	CO ₂ -uitstoot (ton CO ₂ e)	Watergebruik (m ³)	Afvalproductie (ton)
Altera Vastgoed - Woningen	19.918	383.838	6.581

⁵ GRESB : The global real estate ESG benchmarks

Bron: GRESB.

Bron: Altera

Aan de hand van deze informatie kunnen ook concrete doelen worden geformuleerd om de klimaatneutraliteit te bereiken. StiPP is (via de fiduciaire vermogensbeheerder) hierover in dialoog met alle vastgoedbeheerders. De beheerders zijn al bezig met diverse verbeteringen aan de woningen met als doel de woningen te verduurzamen. Dit verlaagt ook direct de energiekosten van de huurders.

Binnen de hypotheekbeleggingen is aandacht voor positieve verandering

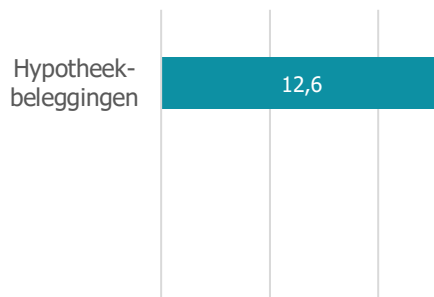
Het pensioenfonds ziet mogelijkheden om invulling te geven aan positieve selectie binnen de hypotheekbeleggingen, bijvoorbeeld door positieve bijdrage te leveren aan het klimaat.

Het pensioenfonds houdt rekening met de consument door via de aanbieders ondersteuning te bieden bij betalingsproblemen, betaalbare woningen te financieren via hypotheek met een Nationale Hypotheek Garantie en actief consumenten te benaderen als hun woning zeer energie-onzuinig is. Dit levert naast een kostenbesparing voor de consument ook een positieve bijdrage aan het klimaat. NHG-hypotheek worden in het algemeen gebruikt voor de aankoop van iets minder energiezuinige woningen.

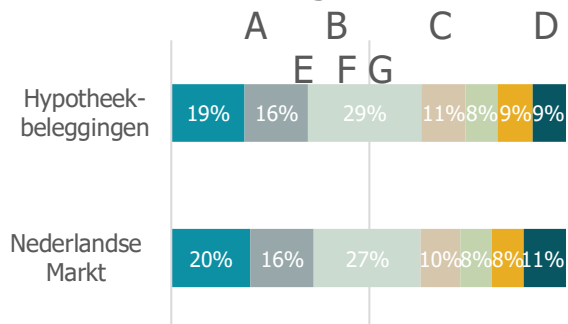
Een positieve bijdrage aan de klimaatverandering wordt daarnaast gestimuleerd door het aanbieden van duurzaamheidsdepots. Met dit depot kan een consument maximaal € 25.000 of 6% van de woningwaarde (meer) lenen om de woning te verduurzamen. Voorbeelden hiervan zijn het aanbrengen van gevel- en dakisolatie, dubbel glas, HR-ketels, warmtepompen en/of zonnepanelen.

Recent is gestart met het meten van de CO₂-uitstoot per miljoen euro belegd vermogen en met het inzichtkrijgen van de energielabels van de woningen waaraan de hypotheek gekoppeld zijn. Onderstaand overzicht geeft inzicht in hoe de portefeuille van StiPP op dit moment gepositioneerd is. De verdeling naar hypotheek gekoppeld aan woningen met een minder positief energielabel kan worden verklaard door de relatieve hoge allocatie naar NHG hypotheek in de portefeuille. Op het moment dat meer kennis en ervaring opgedaan is stelt het fonds mogelijk concrete doelstellingen op.

CO₂-uitstoot (ton CO₂e)

Energielabels

Bron: *Beheerders van de hypotheekbeleggingen.*

5. Goede gezondheid en welzijn

Binnen de beursgenoteerde beleggingen bedrijven selecteren die een positieve bijdrage leveren

Het pensioenfonds heeft de ambitie meer in (beursgenoteerde) bedrijven te beleggen die een bijdrage leveren aan SDG 3, Goede gezondheid en Welzijn. In 2020 heeft het fonds gewerkt aan het inzichtelijk maken van de impact die het maakt op deze SDG. In onderstaande tabel is de positieve en negatieve bijdrage weergegeven van de beleggingen in de categorieën aandelen ontwikkelde en opkomende landen, bedrijfsobligaties en beursgenoteerd vastgoed.

SDG Impact Rating Median and Range by Goal	-10	-7.5	-5.0	-2.5	0	2.5	5.0	7.5	10	Median Score
Good Health & Well-Being										0.2

Bron: ISS. Toelichting: ondernemingen krijgen een score van -10 tot +10 afhankelijk van hun inspanningen om te voorzien in gezonde en betaalbare voeding, veiligheid en welzijn, veilige productieprocessen en maatschappelijke gezondheid. Hoe duurzamer de onderneming, hoe hoger de score.

Te zien is dat de bijdrage aan deze SDG zeer uiteenloopt, van zeer negatief tot behoorlijk positief waarbij de mediaan een licht positieve bijdrage levert. Deze waarneming onderschrijft, in lijn met de ambitie en rekening houdend met andere risico's, het belang stappen te gaan zetten binnen de beleggingsportefeuille. De eerste stappen zijn inmiddels gezet om de beleggingsportefeuille meer te richten op een positieve bijdrage en negatieve bijdragen te gaan vermijden Dit wordt verder vormgegeven in 2021.

In onderstaande tabel is weergegeven hoeveel inkomsten per miljoen dollar belegd vermogen bijdragen aan duurzaamheidsdoelstellingen gerelateerd aan de SDG gezondheid en welzijn.

Sustainability Objectives	Portfolio - Attributable Revenues			
	Significant Contribution	Limited Contribution	Limited Obstruction	Significant Obstruction
Alleviating Poverty	15,153	2	133	0
Combating Hunger and Malnutrition	1,532	9,571	20,108	12,125
Ensuring Health	13,926	931	32,387	438
Providing Basic Services	15,283	33,212	0	0
Delivering Education	15	160	0	0
Attaining Gender Equality	0	155	0	0
Safeguarding Peace	0	819	150	0

Bron ISS. Toelichting: inkomsten per miljoen belegd vermogen (USD) naar de verschillende categorieën bijdragen aan gezondheid en welzijn.

Uit deze tabel is af te leiden dat de portefeuille een zichtbare allocatie heeft naar ondernemingen die positief bijdragen aan genoemde gezondheid en welzijn doelstellingen. StiPP gebruikt dit inzicht om het beleid verder te ontwikkelen.

Het pensioenfonds als betrokken aandeelhouder

Voeren van de dialoog door het pensioenfonds zelf

Het pensioenfonds voert via de fiduciair vermogensbeheerder) gesprekken met bedrijven om in lijn met UNGP Principle 8⁶ een goede gezondheid te stimuleren. Het afgelopen jaar is bijvoorbeeld gesproken met Novo Nordisk⁷, een Deense farmaceut. Mede namens drie andere beleggers is gesproken over de gezondheid van medewerkers, het naleven van contracten met leveranciers, het waarborgen van een betrouwbare levering van medicijnen en over het vergroten van de toegankelijkheid van insuline voor onverzekerden. Novo Nordisk heeft daarop de prijs per insulinespuit verlaagd van 4 naar 3 dollar.

Novo Nordisk laat zelf ook zien zich in te zetten voor de maatschappij. Zij zijn uit zichzelf de samenwerking gestart met andere farmaceuten om de COVID-testcapaciteit te vergroten ondanks dat zij normaliter zich niet bezighouden met behandelingen van virale aandoeningen. Daarnaast heeft Novo Nordisk 500 ton ethanol gedoneerd om desinfecterende handgel te produceren met als doel de verdere verspreiding van het COVID-virus tegen te gaan.

⁶ Principe 8 gaat onder andere in op de verwachting van de maatschappij dat bedrijven het goede voortouw nemen binnen hun gemeenschap door een bijdrage te leveren waar dit nodig is.

⁷ Per ultimo 2020 had StiPP circa € 4,3 mln belegd in Novo Nordisk.

6. Het vermijden van negatieve impact

StiPP wil de negatieve impact van haar beleggingen op het milieu of de maatschappij of het risico op waardevermindering vermijden of voorkomen. Daarbij richt het pensioenfonds zich op de landen en/of bedrijven op sanctielijsten, mensenrechten en arbeidsomstandigheden, de gezondheid van de mens en klimaatverandering. Daarnaast beoordeelt het fonds diverse andere negatieve effecten op de beleggingsportefeuille, waarbij de global compact criteria de grondslag vormen.

Wettelijke uitsluiting van landen en/of ondernemingen

Het pensioenfonds mag niet beleggen in ondernemingen of landen waarvoor een wettelijk besluit tot een handelsembargo door de EU (EU Sanctielijst) of de VN (VN Veiligheidsraad Sanctielijst) is afgegeven.

Ook mag niet belegd worden in ondernemingen die betrokken zijn bij de productie, toelevering, distributie of verkoop van controversiële wapens, zoals clusterbommen, landmijnen, nucleaire wapens en biologische en chemische wapens.. Alle fondsen in de portefeuille van het pensioenfonds hanteren een uitsluitingenbeleid voor ondernemingen betrokken bij productie van controversiële wapens. Periodiek wordt getoetst door de fiduciair manager of dit beleid ook effectief is. Per eind 2020 zijn er geen (indirecte)

Wat is de UN Global Compact Principles-screening?

Het pensioenfonds bekijkt of een bedrijf betrokken is geweest bij een incident waarbij arbeids- of mensenrechten werden geschonden. Dit leidt tot een Pass, Fail of Watch List score. Een **Fail betekent dat het bedrijf betrokken is bij controversiële zaken** welke op grote schaal schade veroorzaken. Een Watch List score wordt toegekend wanneer het bedrijf betrokken is bij een controversiële zaak welke (nog) niet direct als schending van de Global Compact beoordeeld kan worden, bijvoorbeeld omdat een zaak nog onderwerp is van een gerechtelijke procedure.

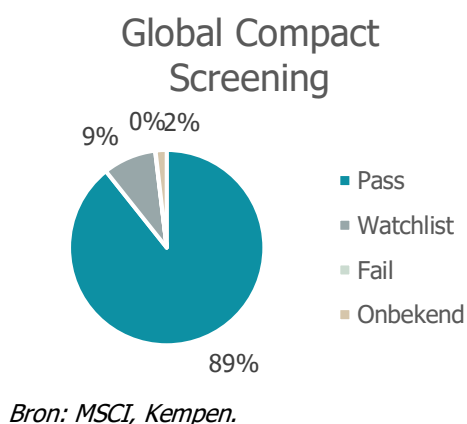
beleggingen in dergelijke ondernemingen.

Het mijden van bedrijven die maatschappelijke normen ernstig overschrijden

Het pensioenfonds is van mening dat bedrijven de verantwoordelijkheid hebben om met respect voor de maatschappij te ondernemen. Als een onderneming ernstige negatieve impact heeft veroorzaakt dan kiest het pensioenfonds ervoor deze uit te sluiten van de

beleggingen. Hiervoor wordt de UN Global Compact⁸ als maatstaf gebruikt. Ondernemingen die negatief scoren op deze maatstaf moeten doorgaans ook grote kosten maken om de schade te herstellen, veelal ook door juridische claims.

In de taartgrafiek is te zien dat het fonds per eind 2020 in slechts zeer beperkte mate belegde (indirect) in ondernemingen die dergelijke rechten schenden. Dit was het geval voor minder dan 0,1% van de totale portefeuille en wel binnen de staatsobligaties van opkomende landen in het fonds van beheerder LGIM. De 19 bedrijfsobligaties met een Fail status in het fonds van LGIM zijn uitgegeven door respectievelijk 3 ondernemingen. Deze ondernemingen komen in aanmerking voor engagement.

Het voorkomen van een negatieve impact op de gezondheid van de mens

Roken brengt ernstige schade toe aan de gezondheid. Het fonds heeft dan ook besloten niet te willen beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij de productie, toelevering, distributie en/of verkoop van tabak en tabak gerelateerde producten.

Het pensioenfonds belegt niet in ondernemingen die worden gerelateerd aan de productie of verkoop van tabak.

Het voorkomen van een negatieve impact op het klimaat

Om de negatieve effecten van klimaatverandering te voorkomen richt het pensioenfonds zich op drie zaken:

- Het reduceren van de CO₂-uitstoot met als doel uiteindelijk klimaatneutraal te zijn;
- Inzichtelijk hebben wat de blootstelling is naar mogelijke 'stranded assets', en;
- Het vermijden van beleggingen in CO₂-intensieve bedrijven zoals kolenmijnen.

De uitstoot van CO₂ reduceren

Het fonds ondersteunt de doelstelling van het Klimaatakkoord om de uitstoot van de schadelijke broeikasgassen wereldwijd terug te dringen en daarmee de negatieve impact op het klimaat te beperken en uiteindelijk zelfs te voorkomen. Deze doelstelling kan niet in een jaar gerealiseerd worden. Hier is meer tijd voor nodig, waarbij eerst inzichtelijk gemaakt moeten worden wat precies de CO₂-uitstoot is die de beleggingen van het pensioenfonds met zich mee brengen en dan geleidelijk maatregelen worden genomen. Scope 1 & 2 uitstoot is de uitstoot die de onderneming zelf heeft veroorzaakt in bijvoorbeeld de productiefaciliteiten, kantoren, logistiek en personeelsreizen. Scope 3 bevat ook de emissie van klanten en leveranciers.

⁸ <https://www.unglobalcompact.org/>

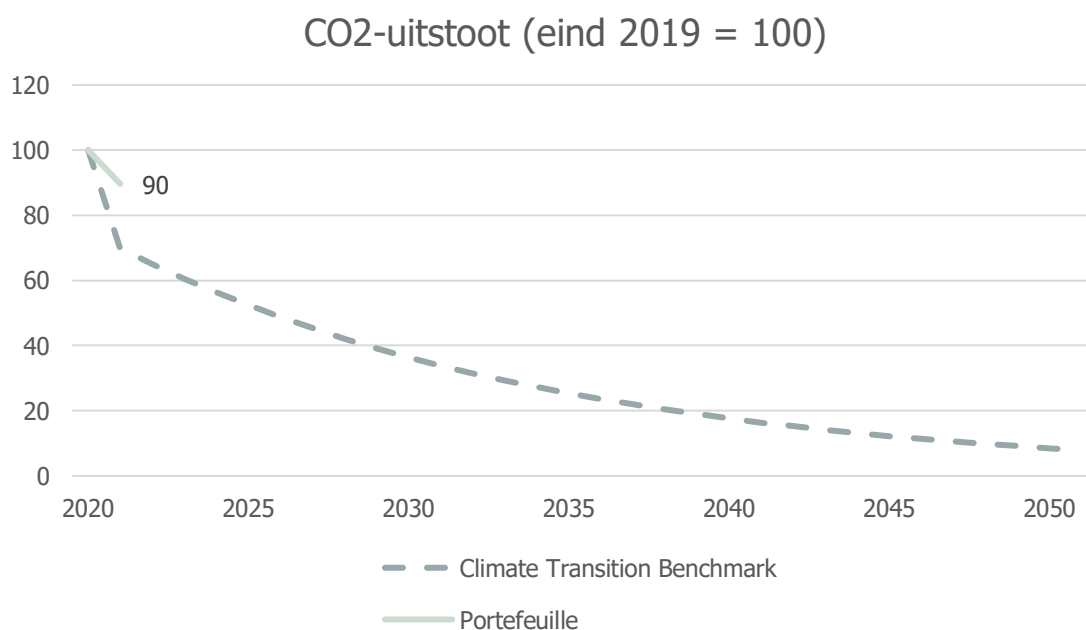
	Transparantie bedrijven	Emissie (ton Co2)	
	Aantal / weging	Scope 1&2	Scope 3
Portefeuille	58% / 80%	109,461	426,353
Benchmark	57% / 81%	121,189	515,157
Vershil	+1% / -0%	-10%	-17%

Bron: ISS.

De totale CO₂ voetprint van de beleggingen in de categorieën aandelen ontwikkelde en opkomende landen, bedrijfsobligaties en beursgenoteerde vastgoedbeleggingen per eind 2020 licht afgenomen tot 109.641 tCO₂e (in 2019 110.262 tCO₂e). Als de uitstoot van leveranciers en afnemers ook wordt meegenomen dan ligt de voetprint een stuk hoger: 426.353 tCO₂e (in 2019 417.985tCO₂e).

Als gecorrigeerd wordt voor deze effecten door een relatieve maatstaf (bijv. de CO₂-uitstoot per miljoen euro belegd) gebruiken, resteert een daling van 10% in vergelijking met eind 2019. Dit was conform de verwachting en StiPP is al stappen aan het zetten de CO₂-uitstoot verder te verminderen.

StiPP heeft onderzocht welke klimaatbenchmark als referentie te gaan gebruiken en vooralsnog lijkt het meest wenselijk om het pad van de Climate Transition Benchmark (CTB) zoals weergegeven in de figuur te volgen en uiteindelijk klimaatneutraal te zijn in 2050. Verder onderzoek naar de keuze voor een klimaatbenchmark wordt in 2021 uitgevoerd. Ook zullen er stappen worden genomen om te zorgen dat de portefeuille eind van het jaar 2021 zo nauw als mogelijk aansluit bij de Co2 reductiedoelstelling.

Bron: ISS, Kempen

In 2020 is het pensioenfonds ook gestart met de meting van de CO₂-uitstoot binnen de categorie staatsobligaties van opkomende landen. De uitstoot van deze categorie bedraagt 34.660 tCO₂e.

In het geval dat de klimaatdoelstellingen niet gerealiseerd worden, kan het aantal overstromingen, droogtes en stormen toenemen. Het pensioenfonds heeft een inschatting gemaakt van de mogelijke financiële gevolgen van dergelijke gebeurtenissen. Het mogelijke verlies komt neer op ongeveer 2% van de beleggingen in de categorieën aandelen ontwikkelde en opkomende landen, bedrijfsobligaties en beursgenoteerde vastgoedbeleggingen, ofwel 26 miljoen euro. In onderstaande grafiek is dit mogelijk waardeverlies in de portefeuille als gevolg van de fysieke impact van klimatologische catastrophes verdeeld naar de diverse sectoren in de beleggingsportefeuille van StiPP. Hieruit blijkt dat in het bijzonder dat de informatie – en communicatie technologie sectoren en de sector discretionaire consumentgoederen hieraan een relatief grote bijdrage hebben. De bijdrage per sector is een gevolg van de kwetsbaarheid van een sector gecombineerd met de omvang van deze sector in de portefeuille.

Bron: ISS.

Risico van 'Stranded Assets' in kaart brengen en klimaatintensieve bedrijven vermijden

De klimaatverandering leidt ook tot andere negatieve maatschappelijk effecten. Deze effecten worden ook steeds vaker gezien als beleggingsrisico's. Op korte termijn zal de maatschappij een energietransitie moeten doormaken wat zorgt voor het risico op zogenaamde 'stranded assets'.

De meest klimaatintensieve brandstoffen, zoals kolen, komen als eerst in aanmerking. Daarom is besloten niet meer in de productie van kolen (kolen mijnbouw) te beleggen. Alle fondsen waarin het pensioenfonds belegt, hanteren een uitsluitingen beleid productie van kolen. Het fonds zal verder onderzoek doen naar de gevolgen van de

Wat zijn 'Stranded Assets'?

Stranded assets zijn bezittingen die **als gevolg van de energietransitie geen waarde meer hebben**. Denk hierbij aan een voorraad benzine terwijl steeds meer auto's op elektriciteit gaan rijden of een verbod op bepaalde producten die zeer vervuilend zijn. Van het laatste is vooralsnog geen sprake in Nederland of Europa.

energietransitie op oliebedrijven en of hier actie op moet worden ondernomen.

Inzicht in andere negatieve effecten

Het pensioenfonds bekijkt, naast bovenstaande duurzaamheidsaspecten met een (potentiële) negatieve impact, andere ongunstige effecten binnen de beleggingsportefeuille. Vanaf volgend jaar is het pensioenfonds vanwege de SFDR-wetgeving verplicht om hierover te rapporteren. Op dit moment heeft het fonds nog geen beleid geformuleerd hoe om te gaan met deze effecten en is nog niet alle data in lijn met de vereisten beschikbaar. Als deze effecten significante risico's vormen en prioriteit krijgen zal het fonds beleid formuleren.

De lijst van alle beleggingen waar het fonds niet in wenst te beleggen, oftewel de uitsluitingenlijst, wordt gepubliceerd op de website. De bijlage van dit jaarverslag bevat de uitsluitingenlijst per eind 2020.

7. Goed ondernemingsbestuur

Goed ondernemingsbestuur is de basis van maatschappelijk verantwoord beleggen. Het fonds is zich hierbij bewust dat MVB niet alleen betekent dat de uitvoering door uitvoeringpartners en externe vermogensbeheerders en de beleggingsportefeuille maatschappelijk verantwoord dienen te zijn, maar ook dat het ondernemingsbestuur van het pensioenfonds zelf goed is en zich blijft ontwikkelen. Alleen dan kan over de hele breedte op de lange termijn een maatschappelijke bijdrage worden geleverd.

Wat is goed ondernemingsbestuur?

Er is bij een bedrijf sprake van goed ondernemingsbestuur **als het bedrijf goed, efficiënt en verantwoord geleid wordt** en er tegelijkertijd verantwoording over het gevoerde beleid afgelegd wordt aan alle belanghebbenden waaronder de eigenaren (in ons geval het pensioenfonds), werknemers, afnemers en de samenleving als geheel.

Goed ondernemingsbestuur begint bij StiPP zelf

StiPP beschikt over beleidskaders waarin staat hoe het pensioenfonds functioneert en hoe en op welke manier evaluatie plaatsvindt. Deze zijn vastgelegd in de statuten en reglementen van het pensioenfonds, alsmede de Actuariële Bedrijfstechnische Nota (ABTN)⁹. Het fonds heeft voor (MVB) beleggingsbeleid en vermogensbeheer de governancestructuur vastgelegd.

Het pensioenfonds onderzoekt iedere drie jaar de mening van de deelnemers over MVB. Dit is voor het laatst gedaan in 2019. Het algemeen bestuur draagt de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor het MVB-beleid en de uitvoering. De implementatie van het beleid is door het bestuur gedelegeerd aan het uitvoerend bestuur. Het uitvoerend bestuur wordt geadviseerd door de fiduciair manager. De fiduciair manager draagt zorg voor de supervisie, monitoring en rapportage inzake het MVB beleid. Bij de selectie van externe vermogensbeheerders worden - in opdracht van het uitvoerend bestuur - ESG selectiecriteria toegepast.

Namens StiPP wordt inzake MVB beleid van onafhankelijke data- en researchbronnen gebruik gemaakt, zoals MSCI, ISS en GRESB. Tenslotte wordt, als dat toegevoegde waarde biedt voor StiPP, aansluiting gezocht met collectieve MVB initiatieven zoals het Climate action 100+ programma.

Minimaal twee keer per jaar wordt het MVB-beleid en de implementatie in het algemeen bestuur besproken. Er wordt ten slotte minimaal één keer per jaar de dialoog gevoerd met het verantwoordingsorgaan van het fonds, over het gekozen beleid en over de uitvoering van het beleid.

⁹ <https://www.stippensioen.nl/media/1802/beleid-abtn.pdf>

Goed ondernemingsbestuur in de beleggingsportefeuille

Het pensioenfonds stimuleert binnen haar beleggingen goed ondernemingsbestuur:

- Als betrokken aandeelhouder via het uitbrengen van stemmen en het voeren van de dialoog met bedrijven waar het in belegt;
- Door bedrijven met goed ondernemingsbestuur te belonen door er (meer) in te beleggen of minder te beleggen in bedrijven met een minder goed ondernemingsbestuur;
- Door zich specifiek binnen de vastgoedbeleggingen te richten op duurzame vastgoedbeleggingsfondsen, zoals woningen met duurzaam energiegebruik.

Het pensioenfonds oefent als betrokken aandeelhouder invloed uit door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Bij het uitbrengen van de stemmen staan langetermijnwaardecreatie en de thema's van het pensioenfonds centraal. Dit wil zeggen dat het pensioenfonds naast het aanzetten tot goed ondernemingsbestuur (bijvoorbeeld over het afleggen van verantwoording, bevorderen van transparantie of het voeren van een rechtvaardig beloningsbeleid), ook milieu- en klimaat, en gezondheid en welzijn belangrijk vindt.

In onderstaande figuur staat hoe vaak de beheerders van de StiPP namens StiPPEen stem hebben uitgebracht in 2020 en op wat voor manier dit gedaan is. Meer details zijn te vinden in bijlage I.

Stemgedrag in 2020¹⁰

	Aantal	Percentage
Northern Trust: Opkomende landen Custom ESG		
Aantal agendapunten om op te stemmen	24.448	
Aantal keer voor management gestemd	21.717	89%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	2.623	11%
Aantal keer niet gestemd	108	0%
Northern Trust: Opkomende landen ESG Leaders		
Aantal agendapunten om op te stemmen	7.422	
Aantal keer voor management gestemd	6.388	86%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	925	12%
Aantal keer niet gestemd	109	1%
Northern Trust: Noord-Amerika Custom ESG		
Aantal agendapunten om op te stemmen	8.311	
Aantal keer voor management gestemd	7.804	94%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	500	6%
Aantal keer niet gestemd	7	0%
Northern Trust: Noord-Amerika Value ESG		
Aantal agendapunten om op te stemmen	2279	

¹⁰ Percentages kunnen door afronding niet optellen tot 100%.

Aantal keer voor management gestemd	2123	93%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	154	7%
Aantal keer niet gestemd	0	0%
Northern Trust: Europa Custom ESG		
Aantal agendapunten om op te stemmen	8.614	
Aantal keer voor management gestemd	7.686	89%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	671	8%
Aantal keer niet gestemd	257	3%
Northern Trust: Europa Value ESG		
Aantal agendapunten om op te stemmen	3042	
Aantal keer voor management gestemd	2799	92%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	140	5%
Aantal keer niet gestemd	103	3%
Northern Trust: Pacific Custom ESG		
Aantal agendapunten om op te stemmen	4.819	
Aantal keer voor management gestemd	4.493	93%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	326	7%
Aantal keer niet gestemd	0	0%
Northern Trust: Beursgenoteerd vastgoed		
Aantal agendapunten om op te stemmen	3.834	
Aantal keer voor management gestemd	3.596	94%
Aantal keer tegen management gestemd of onthouden van stemmen	180	5%
Aantal keer niet gestemd	58	2%

Er zijn diverse redenen waarom de beheerders tegen het management hebben gestemd. Deze stemmingen betroffen vaak zaken als overnamebeschermingsmechanismen, reorganisaties, vergoedingen van het management en nieuwe aandelenuitgiften. Daarnaast is relatief vaak tegen voorstellen gestemd van andere aandeelhouders die een negatieve impact zouden hebben op het milieu of minder passend zouden zijn bij goed ondernemingsbestuur.

Hieronder staan enkele voorbeelden beschreven waarin het pensioenfonds via de beheerders tegen het advies van het management van ondernemingen in de portefeuille heeft gestemd.

- Op 3 juni 2020 is op de vergadering van Alphabet, Inc. het voorstel vanuit diverse aandeelhouders, inclusief het pensioenfonds zelf via de fiduciair vermogensbeheerder, om een risicocommissie voor mensenrechten op te richten ondersteund. Door voortdurende controverses bestaat er twijfel in hoeverre de bestaande bestuursstructuur van Alphabet volstaat voor een adequaat toezicht op risico's die de technologieën van de onderneming vormen voor de mensenrechten. Het voorstel kon rekenen op significante steun, maar werd niet aangenomen. Alphabet heeft sindsdien initiatieven ondernomen om aan het verzoek tegemoet te komen en stelt zich inmiddels ook proactiever op.
- Op de vergadering van 14 mei 2020 heeft het pensioenfonds voor het voorstel gestemd om klimaatdoelen in lijn met het Klimaatakkoord te bepalen en te

publiceren. Equinor ASA zet reeds al goede stappen op dit gebied en het pensioenfonds waardeert alle bestaande initiatieven van Equinor met betrekking tot de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en de aangekondigde ambities voor 2050. Het is echter wel belangrijk nader toegelicht te zien hoe de onderneming haar ambities heeft berekend, zodat gekeken kan worden of deze in overeenstemming zijn met het scenario van een opwarming van de aarde met minder dan 2 °C. Dit heeft het pensioenfonds nader geadresseerd via de dialoog. Sindsdien heeft Equinor verdere stappen gezet om duidelijke en transparante doelen voor vermindering van de uitstoot te formuleren.

Meer beleggen in landen en bedrijven met een goed ondernemingsbestuur

Binnen een aantal beleggingscategorieën hanteert of onderzoekt het pensioenfonds mogelijkheden in toenemende mate een 'best-in-class' aanpak hanteren.

In 2020 zijn daar de eerste concrete stappen gezet met de invulling van (een gedeelte) van de portefeuille aandelen opkomende markten op basis van 'best-in-class' ESG

Wat is een ESG-rating?

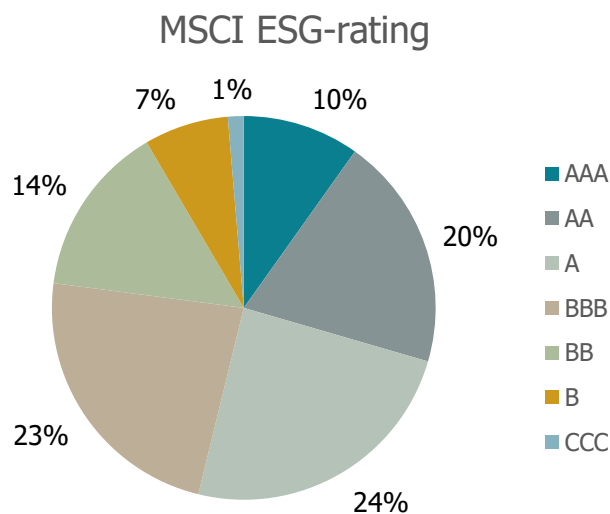
ESG staat voor Environmental, Social en Governance, oftewel milieu, mens en goed bestuur. De ESG-rating is een systematiek waarbij een dataprovider (in dit geval MSCI ESG Research) **bedrijven beoordeeld op hun MVB-beleid** en uitvoering en een score ('rating') geeft. De rating AAA is de hoogst mogelijke rating, CCC de laagst mogelijke.

criteria. In 2021 zullen vervolgstappen worden gezet voor de portefeuilles aandelen ontwikkelde landen.

Met een best-in-class aanpak wordt nagestreefd om alleen te beleggen in ondernemingen die goed scoren op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen waarbij goed ondernemingsbestuur een belangrijk onderdeel is. De selectie van ondernemingen die goed scoren op MVB-gebied wordt vormgegeven door de selectie van ondernemingen op basis van 'ESG-ratings'.

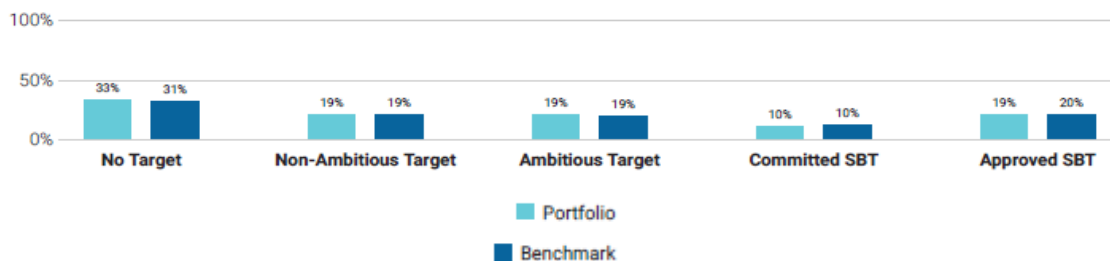
Voorkeur beleggen in landen of bedrijven met een minimale score op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen

Ongeveer 1% van de portefeuille heeft de laagste ESG-rating (CCC). Het pensioenfonds stuurt momenteel niet in de gehele portefeuille actief op ESG-ratings. Stapsgewijs is het wel de bedoeling om dit waar mogelijk door te voeren te beginnen met aandelen. De ESG-rating wordt gehanteerd als MVB-indicator en is belangrijke input voor de keuze van bedrijven om de dialoog mee te voeren.

Bron: MSCI, Kempen.

Inzicht krijgen of bedrijven een klimaatstrategie hebben in lijn met het Klimaatakkoord
 Het pensioenfonds is van mening dat het hebben van een klimaatstrategie ook onderdeel is van goed ondernemingsbestuur en tegelijkertijd van belang is om haar eigen klimaatdoelstellingen te realiseren. Ongeveer 47% van het vermogen is belegd in bedrijven die een klimaatstrategie hebben, 29% met een expliciete 2°C comittingering (de zogenaamde 'Science Based Targets (SBT)') en 33% van de beleggingen in de portefeuille is belegd in bedrijven zonder klimaatstrategie. Per situatie moet worden beoordeeld of dit een probleem is, niet ieder bedrijf draagt immers materieel bij aan het klimaatprobleem.

Bron: ISS.

Goed ondernemingsbestuur binnen de vastgoedbeleggingen

Op het gebied van goed ondernemingsbestuur geeft de organisatie GRESB, zoals toegelicht in hoofdstuk 4, inzicht in hoe de organisatie, bijvoorbeeld de vermogensbeheerder of de lokale beheerder van een winkelcentrum, om gaat met milieu, sociale en governanceaspecten. De gedachtegang hierbij is dat voor verdere verduurzaming van vastgoed het juiste beleid, gekwalificeerde mensen, transparantie, systemen en meetgegevens nodig zijn.

In onderstaande tabel zijn de GRESB-scores van de vastgoedbeleggingsfondsen van het pensioenfonds weergegeven. Ten zien is dat het vastgoedfonds een goede score haalt, Altera haalt 96 van de maximaal 100 punten. Als een beleggingsfonds een (te) lage score haalt, is dit reden voor het pensioenfonds de belegging te heroverwegen.

Beleggingsfonds

GRESB Score
2020

Altera Vastgoed - Woningen

96

Bron: GRESB.

Bijlage I: Meer informatie

Meer informatie over uitvoering van het stembeleid en de dialoog die de vermogensbeheerders van het pensioenfonds voeren

Northern Trust:

- <https://www.northerntrust.com/netherlands/what-we-do/investment-management/stewardship/proxy-voting-policies>

Op deze websites wordt het stembeleid gepubliceerd en is een kwartaalrapport en jaarverslag van de engagementmanager voor de beleggingsfondsen van Northern Trust, Hermes, te vinden. Ook is hier het beleid van de organisatie Northern Trust zelf weergegeven.

Climate action 100+:

- <https://www.climateaction100.org/>

Op deze website wordt onder meer een 'Progress report' gepubliceerd met de initiatieven en resultaten van Climate action 100+

Kempen:

- <https://www.kempen.com/nl/asset-management/responsible-investment>

Op deze website wordt het jaarverslag van de fiduciaire vermogensbeheerder gepubliceerd inclusief inzicht in de dialoog met individuele ondernemingen (naast inzicht in de collectieve initiatieven).

Bijlage II: Uitsluitingen per eind 2020

Controversiële wapens (clustermunitie, nucleaire wapens en anti-persoonsmijnen)

Bedrijf	Bedrijf	Bedrijf
Anhui Great Wall Military Industry Co	Hanwha Corp	Leidos Holdings
Aryt Industries	Hanwha Engineering & Construction	LIG Nex1 Co., Ltd.
Ashot - Ashkelon Industries	Honeywell International	Lockheed Martin
AVIBRAS INDUSTRIA AEROESPACIAL	Huntington Ingalls Industries	Motovilikha Plants JSC
Bharat Dynamics	Inner Mongolia North Heavy Industries Group	Nabha Power
Boeing Distribution Services	IMI Systems	National Presto Industries
BWX Technologies	Jacobs Engineering Group	Northrop Grumman Corp.
China Aerospace Science And Technology Corporation	Korea Aerospace Industries	NORTHROP GRUMMAN INNOVATION SYSTEMS, INC.
China North Industries Group Corporation	Larsen And Toubro Limited	NORTHROP GRUMMAN SYSTEMS CORPORATION
China North Industries Corporation	Larsen & Toubro Infotech	Poongsan
China Spacesat	L&T Finance	Poongsan holdings
Elbit Systems	L&T Infrastructure	Roketsan Raket Sanayi Ve Ticaret Anonim Sirketi
Fluor Corporation	L&T Shipbuilding	Serco Group
General Dynamics Corporation	L&T Technology Services Ltd	The Boeing Company
HANWHA AEROSPACE CO.		

Global Compact Fail (corruptie en schendingen arbeids-, mensenrechten en milieu)

Bedrijf	Bedrijf	Bedrijf
Barrick Gold	JBS	PT Indonesia Asahan Aluminium
Bayer	Jiangxi Copper Co.	Southern Copper Corporation
Coal India	MMC FINANCE Ltd.	The GEO Group
Construtora Norberto Odebrecht S.A.	NTPC LIMITED	TIGER BRANDS LIMITED
Corecivic	OCP	Tokyo Electric Power Company
Energy Transfer Operating, L.P.	Odebrecht Finance	Vale
Energy Transfer Partners LP	PETROBRAS	Vedanta Limited
Freeport-McMoRan	Petrochina Company	Vedanta Resources PLC

GMK Noril'skiy nikel' PAO	PETROLEOS DEL PERU - PETROPERU S.A.	Wal-Mart
Grupo Mexico	PETROLEOS MEXICANOS	Zijin Mining Group Co.

Tabak

Bedrijf	Bedrijf	Bedrijf
22ND CENTURY GROUP, INC.	GILLA INC.	PT Hanjaya Mandala Sampoerna Tbk
7-ELEVEN MALAYSIA HOLDINGS BERHAD	Globrands Group Ltd	Reynolds American Inc.
A1 group	GODFREY PHILLIPS INDIA LIMITED	SCANDINAVIAN TOBACCO GROUP A/S
AL-EQBAL INVESTMENT COMPANY PLC	Golden Tobacco Ltd	SCHWEITZER-MAUDUIT INTERNATIONAL, INC.
Altria Group, Inc.	Gotse Delchev Tabac AD	SHANGHAI INDUSTRIAL HOLDINGS LIMITED
AMCON DISTRIBUTING COMPANY	HEALTHIER CHOICES MANAGEMENT CORP.	SHEEN TAI HOLDINGS GROUP COMPANY LIMITED
Anhui Genuine New Materials Co Ltd	Huabao Flavours & Fragrances Co Ltd	SHENZHEN JINJIA GROUP CO., LTD.
B.A.T CAPITAL CORPORATION	HUABAO INTERNATIONAL HOLDINGS LIMITED	Shiner International Inc
B.A.T. INTERNATIONAL FINANCE P.L.C.	IMPERIAL BRANDS FINANCE PLC	Shumen Tabac AD
B.A.T. Netherlands Finance B.V.	IMPERIAL BRANDS PLC	SILA HOLDING Plc
BADECO ADRIA d.d. Sarajevo	Indonesian Tobacco Tbk PT	Sinnar Bidi Udyog Ltd
BIZIM TOPTAN SATIS MAGAZALARI ANONIM SIRKETI	ITC LIMITED	Slantse Stara Zagora Tabak AD
Bots Inc	JAPAN TOBACCO INC.	Smokefree Innotec Inc
Bright Packaging Industry Bhd	Jerusalem Cigarette Co Ltd	Societe Ivoirienne des Tabacs SA
BRITISH AMERICAN TOBACCO (MALAYSIA) BERHAD	Jordanian Duty Free Shops PSC	STANDARD DIVERSIFIED INC.
British American Tobacco (Zambia) Plc	JT International Financial Services B.V.	Swedish Match AB
BRITISH AMERICAN TOBACCO BANGLADESH CO. LTD.	Karelia Tobacco Company Inc SA	Taiwan FamilyMart Co Ltd
British American Tobacco Kenya plc	Khyber Tobacco Company Ltd	Tanzania Cigarette Company Ltd
BRITISH AMERICAN TOBACCO P.L.C.	KT&G Corporation	THE WEST INDIAN TOBACCO COMPANY LIMITED
British American Tobacco Uganda	KUK-IL PAPER MFG CO.,LTD	TONGYANGMOOLSAN CO.,LTD
British American Tobacco Zimbabwe (Holdings) Ltd	MAJESTY GOLF & Co.,Ltd	Tri Pack Films Ltd
Bulgartabac holding AD	McColl's Retail Group PLC	TSL Ltd
Carreras Ltd	MEDIGREEN HOLDINGS CORPORATION	TTCM CHINA, INC.
Cat Loi JSC	Miquel y Costas & Miquel, S.A.	TURNING POINT BRANDS, INC.
CEYLON TOBACCO COMPANY PLC	MUDANJIANG HENGFENG PAPER CO., LTD	Tutunski Kombinats AD Prilep
China Boton Group Company Limited	NEW TOYO INTERNATIONAL HOLDINGS LTD	Union Investment Corporation PSC

Coka Duvanska Industrija ad Coka	Nicotiana BT Holding AD	Union Tobacco and Cigarette Industries Company PSC
Compania de Distribucion Integral Logista Holdings, S.A.	Nolato Aktiebolag	UNIVERSAL CORPORATION
CONG TY CO PHAN NGAN SON	NTC Industries Ltd	Vapor Group Inc
CORE-MARK HOLDING COMPANY, INC.	Old Holdco, Inc.	Vapor Hub International Inc
CTO Public Company Ltd	Pakistan Tobacco Company Ltd	VECTOR GROUP LTD.
Duvanska industrija ad Bujanovac	Pazardzhik BTM AD	Veles Tabak AD Veles
Duvanski Kombinat ad u stecaju Podgorica	PHILIP MORRIS (PAKISTAN) LTD	Vien Dong Investment Development Trading Corp
Eastern Company SAE	Philip Morris CR as	VPR Brands LP
ELECTRONIC CIGARETTES INTERNATIONAL GROUP, LTD.	Philip Morris International Inc.	VST INDUSTRIES LIMITED
ESSENTA PLC	Philip Morris Operations a.d. Nis	Wee-Cig International Corp
EUROCASH SPOLKA AKCYJNA	PT Bentoel International Investama Tbk	Wismilak Inti Makmur Tbk PT
Fyolo Technology Corp	PT Gudang Garam Tbk	Yuri Gagarin AD

Kolenmijnen

Bedrijf	Bedrijf	Bedrijf
Agritrade Resources Limited	Indika Energy Capital II Pte Ltd.	PT Golden Energy Mines TBK
Alliance Holdings GP LP	Indika Energy Capital III Pte Ltd.	PT Harum Energy TBK
Alliance Resource Operating Partners LP	Indo Energy Finance BV	PT Indika Energy Tbk
Alliance Resource Partners LP	Indo Energy Finance II BV	PT Indo Tambangraya Megah Tbk
Altius Minerals Corporation	Indo Integrated Energy BV	PT Indonesia Asahan Aluminium (Persero)
Anhui Hengyuan Coal Industry & Electricity Power Co., Ltd.	Inner Mongolia Yitai Coal Co., Ltd.	PT Trada Alam Minera Tbk
Arch Resources, Inc.	Jastrzebska Spolka Weglowa SA	PT United Tractors Tbk
Banpu Public Co. Ltd.	Jizhong Energy Resources Co., Ltd.	RAG-Stiftung
Beijing Haohua Energy Resource Co., Ltd.	Kuzbasskaya Toplivnaya Kompaniya PJSC	Rhino Resource Partners LP
Bisichi Plc	KyungDong Invest Co., Ltd.	Sadovaya Group
Brickworks Ltd.	Lubelski Wegiel BOGDANKA SA	Sakari Resources Ltd.
Bumi Investment Pte Ltd.	MC Mining Limited	Semirara Mining & Power Corp.
China Coal Energy Company Limited	Mercator Limited	Shaanxi Coal Industry Co., Ltd.
China Coal Xinji Energy Co., Ltd.	Mitsui Matsushima Holdings Co., Ltd.	Shanghai Datun Energy Resources Co., Ltd.
China Qinfa Group Ltd.	Mongolia Energy Corporation Limited	Shanxi Coal International Energy Group Co., Ltd.

China Shenhua Energy Company Limited	Murray Energy Corporation	Shanxi Lanhua Sci-Tech Venture Co., Ltd.
China Shenhua Overseas Capital Co., Ltd.	NACCO Industries, Inc.	Shanxi Lu'An Environmental Energy Development Co., Ltd.
Cloud Peak Energy Inc.	Natural Resource Partners LP	South32 Ltd.
Cloud Peak Energy Resources LLC	New Hope Corporation Limited	Southern Kuzbass Coal Co. PJSC
Coal India Ltd.	New World Resources plc	Southgobi Resources Ltd.
CONSOL Energy Inc.	Old ANR LLC	Tebian Electric Apparatus Stock Co., Ltd.
Contura Energy, Inc.	Park Elektrik Uretim Madencilik Sanayi ve Ticaret AS	The Lanna Resources Public Co., Ltd.
Datong Coal Industry Co., Ltd.	Peabody Energy Australia PCI Pty Ltd.	Washington H. Soul Pattinson and Company Limited
DMCI Holdings, Inc.	Peabody Energy Corporation	Wescoal Holdings Ltd.
Eterna Capital Pte Ltd.	Petmin Ltd.	Westmoreland Coal Co.
Exxaro Resources Ltd.	Pingdingshan Tianan Coal Mining Co., Ltd.	Westmoreland Resource Partners LP
Feishang Anthracite Resources Ltd.	PT ABM Investama TBK	Whitehaven Coal Limited
Foresight Energy LLC	PT Adaro Energy Tbk	Wollongong Coal Limited
Foresight Energy LP	PT Adaro Indonesia	Yancoal Australia Ltd.
Gansu Jingyuan Coal Industry & Electricity Power Co., Ltd.	PT Alfa Energi Investama	Yancoal International Resources Development Co., Ltd.
Guanghui Energy Co., Ltd.	PT Bayan Resources Tbk	Yang Quan Coal Industry (Group) Co., Ltd.
Guizhou Panjiang Refined Coal Co., Ltd.	PT Berau Coal Energy	Yankuang Group (Cayman) Ltd.
Gujarat Mineral Development Corporation Limited	PT Bukit Asam Tbk	Yankuang Group Co., Ltd.
Hallador Energy Company	PT Bumi Resources Tbk	Yanzhou Coal Mining Co., Ltd.
Huadian Power International Corp. Ltd.	PT Dian Swastatika Sentosa Tbk	Zhengzhou Coal Industry & Electric Power Co., Ltd.
Huolinhe Opencut Coal Industry Corp. Ltd. of Inner Mongolia	PT Golden Eagle Energy TBK	